

ЛІТЕРАТУРА

1. Камчатний М. Історія міжнародно-правового регулювання питань, пов'язаних із застосуванням комп'ютерних технологій / М. Камчатний // Проблеми законності. – 2016. – С. 199–207.
2. Присяжнюк М., Цифра Є. Особливості забезпечення кібербезпеки / М. Присяжнюк, Є. Цифра // Експертні системи та підтримка прийняття рішень. – 2017. – С. 61–68.
3. Грицун О. Правовий аналіз використання кіберпростору у воєнних цілях / О. Грицун // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2015. – Вип. 124 (1). – С. 112–121.
4. Лук'янчикова В. Кіберпростір : загрози для міжнародних відносин та глобальної безпеки / В. Лук'янчикова // Гілея: науковий вісник. – 2013. – № 72. – С. 793–796.
5. Камчатний М. Нормативно-правове закріплення питань кібербезпеки у міжнародному праві / М. Камчатний // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами І Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. Яновського і В. Семенова. Харків, 27 листопада 2015 р. : у 2-х ч. – Харків, 2015. – Ч. 1. – С. 320–323.
6. Манжай О. Використання кіберпростору в оперативно-розшуковій діяльності / О. Манжай // Право і Безпека. – 2009. – № 4. – С. 215–219.
7. Владленова І. Кіберзлочинність як виклик інформаційному суспільству / І. Владленова, Е. Кальницький // Гілея : науковий вісник : зб. наук. пр. – К., 2013. – Вип. 77. – С. 142–146.
8. Гнатюк С. Кібертероризм : історія розвитку, сучасні тенденції та контрзаходи / С. Гнатюк // Безпека інформації. – 2013. – Т. 19. – № 2. – С. 118–129.
9. Камчатний М. Основні ознаки поняття «кібервійна» в сучасному міжнародному праві / М. Камчатний // Альманах міжнародного права. – 2017. – Вип. 15. – С. 12–22.
10. Дубов Д. Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва : [моногр.] / Д. Дубов. – К. : НІСД, 2014. – 328 с.
11. Угода між урядами держав-членів ШОС про співробітництво в області забезпечення міжнародної інформаційної безпеки від 16 червня 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=28340.

УДК 341.1/8

ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ OF THE RESPONSIBILITY OF STATES IN THE INTERNATIONAL LAW

**Шинкарчук М.Б.,
студент ІV курсу**

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

У статті розкриті фундаментальні ідеї інституту міжнародно-правової відповідальності. Аналізуються функції цього інституту, а також основні цілі, поставлені перед ним. Визначені проблеми, пов'язані з реалізацією міжнародно-правової відповідальності, а також значення їх вирішення для міжнародної спільноти і підтримання миру. У цьому процесі виділяється важлива проблема сучасного міжнародного права, яка має унікальне значення і полягає в неоднаковому розумінні умов і сутності реалізації відповідальності держав за міжнародно-правові правопорушення. Її особливість у тому, що рівень розвитку системи міжнародного права певною мірою залежить від чіткого розуміння правових меж взаємовідносин держав. Розвиток вивчення окремих проблем інституту розглядається крізь призму важливого значення та все більшої деталізації в умовах сучасного реформування міжнародних відносин.

Метою статті є дослідження фундаментальних понять, пов'язаних з інститутом міжнародно-правової відповідальності, та аналіз проблематики, пов'язаної з механізмом застосування відповідальності.

Ключові слова: міжнародно-правова відповідальність, цілі інституту міжнародно-правової відповідальності, функції та принципи міжнародно-правової відповідальності, міжнародні правопорушення, проблеми відповідальності в міжнародному праві.

В статье раскрываются фундаментальные идеи института международно-правовой ответственности. Анализируются функции этого института, а также основные цели, поставленные перед ним. Определены проблемы, связанные с реализацией международно-правовой ответственности, а также значение их решения для международного сообщества и поддержания мира. В этом процессе выделяется важная проблема современного международного права, которая имеет уникальное значение и заключается в неодинаковом понимании условий и сущности реализации ответственности государств за международно-правовые правонарушения. Анализируется уровень развития системы международного права в определенной степени и зависимость от четкого понимания правовых границ взаимоотношений государств. Развитие изучения отдельных проблем института рассматривается через призму важного значения и все большей детализации в условиях современного реформирования международных отношений.

Целью статьи является исследование фундаментальных понятий, связанных с институтом международно-правовой ответственности и анализ проблематики, связанной с механизмом применения ответственности.

Ключевые слова: международно-правовая ответственность, цели института международно-правовой ответственности, функции и принципы международно-правовой ответственности, международные правонарушения, проблемы ответственности в международном праве.

The article reveals fundamental ideas of the institute of the international legal responsibility. There is detailed analysis of regulation, which is provided by modern worldwide associations and connected with delimitation of rights of countries which are involved into international conflict to avoid misunderstanding of behavior models. These includes review of functions and aims of the international responsibility that helps to control level of violations which can be made by different governments on the world stage. Besides most important aims of this principle are determined so that it shows the way how it can be improved or developed to create more helpful influence on each country and disagreements between some of them.

According to the science sphere of the international law there is great variety of disputable questions in the understanding of such aspect as responsibility, following by huge amount of works connected with solutions of such situation in the world.

The purpose of the article is the analyses of worldwide attitude toward such terms as "international legal responsibility" and "international offenses" and providing formulation of these terms in the system of international law.

In the article the author draws attention to the classification of main features of relationships between not just two or more countries that are involved in some conflict but also implication of others subjects of international relations as spectators at first and as even qualified judges in general. There are some problems connected with the importance and organization of The International Law Commission highlighted because it has rather massive influence on some situations in modern world.

According to the newest theory of international law it would really useful for the whole international community to create new way of attitude to determination of legal norms which regulate international legal responsibility, as a result sphere of practice would be able to rise in such course that it would be possible to improve each type of application of law.

Key words: international legal responsibility, aims of institute of international legal responsibility, functions and principles of international legal responsibility, international offences, problems of responsibility in international law.

Відповідальність у міжнародному праві відіграє важливу роль у забезпеченні стабільного функціонування міжнародної системи. Комісія міжнародного права Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) визначила зміст міжнародної відповідальності як «ті наслідки, які те або інше міжнародно-протиправне діяння може мати відповідно до норм міжнародного права в різних випадках, наприклад, наслідки діяння в плані відшкодування збитків та відповідних санкцій» [1, с. 631].

Незважаючи на те, що в міжнародному праві принцип, відповідно до якого будь-які збитки повинні відшкодуватися, існує здавна, актуальність проблеми відповідальності набуває все ширшого резонансу в сучасному світі. Необхідність чіткого розуміння цього поняття полягає в тому, що саме функціонування міжнародно-правової відповідальності здатне забезпечувати світовий мир і правопорядок у міжнародній системі.

Питання відповідальності держав у міжнародному праві досліджували та розглядали такі науковці, як: В.А. Василенко, І.П. Бліщенко, В.Г. Буткевич, М.В. Буроменський, І.В. Касинюк, А.Г. Кибальник, Н.В. Пронюк, В.М. Штешенко, Л.Д. Тимченко, Ю.В. Щокін та інші. З цього можна зробити висновок, що обрана тематика є актуальною та має практичне і наукове значення. Незважаючи на велику кількість праць із даного питання, поняття відповідальності в міжнародному праві сьогодні є недостатньо визначеним.

З одного боку, у науці міжнародного права міжнародно-правову відповідальність розуміють як конкретні негативні юридичні наслідки, що настають для суб'єкта міжнародного права в результаті порушення ним міжнародно-правового зобов'язання. З другого – у практиці міжнародних відносин держав нерідким є явище «ухилення» від міжнародно-правової відповідальності за вчинення міжнародних правопорушень, що може бути причиною неодноразового вчинення таких дій і, як наслідок, безкарності держав.

Необхідно зазначити, що інститут міжнародно-правової відповідальності включає особливі цілі, сутність яких можна охарактеризувати тим, що вони поставлені, щоб утримати потенційного правопорушника від вчинення правопорушення; спонукати його належним чином виконати свої зобов'язання; забезпечити потерпілому компенсацію за завдану йому матеріальну чи моральну шкоду; вплинути на майбутню поведінку сторін із метою добросовісного виконання ними своїх зобов'язань. Наведений М.В. Буроменським [2, с. 312] перелік дозволяє визначити точні напрями розвитку науки і практики щодо цього питання.

Далі вважаємо за потрібне навести класифікацію деяких принципів міжнародно-правової відповідальності, яку надала Комісія міжнародного права: принцип, що встановлює відповідальність стосовно всіх міжнародно-протиправних дій держави; принцип, що визначає суб'єктів таких дій; принцип, що визначає умови наявності міжнародно-протиправних дій; принцип незастосування внутрішнього права для визначення наявності цих дій [3]. Погоджуємося з достатньо вичерпною класифікацією, наведеною комісією.

Н.В. Пронюк зазначає, що мета міжнародно-правової відповідальності – це передбачення відповідного результату, а саме: виключення можливості вчинення держа-

вою нових правопорушень, вплив на інші держави, спонукання їх до добровільного дотримання міжнародних зобов'язань [4, с. 344]. Варто погодитися з думкою автора про те, що мета має чіткі напрями і сприяє тому, що юридична відповідальність як соціальне явище має характер самозахисту суспільства від зазіхань на його основи. Також автор зазначає існування подвійного значення функції інституту відповідальності: право відновлюване (репараційне) і право репресивне (каральне). Як правило, репараційна функція виявляється за звичайних правопорушень, яким властиві відносно невеликі зміст і обсяг репарацій і позовних вимог держав щодо відшкодування матеріальних збитків. У разі вчинення міжнародних злочинів діє каральна функція. Проте вона викликає дискусії як серед вітчизняних, так і серед закордонних правників, особливо стосовно того, що можливість покарання держави суперечить принципу суверенності держав [4, с. 344]. В.А. Василенко дослідив питання примусу і зазначив, що він був найбільш поширеним заходом вирішення міжнародних спорів протягом багатьох століть, але сьогодні цілком неприйнятним є неправомірне застосування сили в міжнародних відносинах [5, с. 887–892]. Така зміна цілком логічно обумовлена історико-політичним процесом, і ми вважаємо її досить виправданою. Варто підкреслити необхідність такого розмежування для більш чіткого розуміння фундаментальної основи міжнародної відповідальності. На нашу думку, вона наведена достатньо лаконічно і зрозуміло.

Загалом, функції міжнародно-правової відповідальності – це спрямованість заходів, що їх здійснюють у межах правовідносин міжнародної відповідальності. Тобто функції узгоджуються з тим, що мають на меті держави й інші суб'єкти міжнародного права, вживаючи конкретних допустимих заходів у процесі здійснення міжнародно-правової відповідальності [4, с. 345]. Однією з особливостей міжнародної відповідальності є відсутність універсальних правоохоронних органів. Це обумовлює той факт, що в правовідносинах міжнародної відповідальності особливо важливе право потерпілих суб'єктів. Тому в міжнародно-правовій доктрині акцент більше переміщується не на зобов'язання відповідальної держави, а на право потерпілої держави. Серед таких прав виділяються права на визнання міжнародно-протиправного діяння, відшкодування збитку, репресалії, а також право, а іноді й обов'язок міжнародних організацій застосувати міжнародно-правові санкції [4, с. 346]. Варто погодитися, що велика увага приділяється саме тій державі, яка потерпіла від правопорушення. Хоча необхідна незначна зміна спектра ставлення до потерпілої або винної в цьому держави, розвиток прав, безперечно, буде тривати і деталізуватися, що також важливо.

У Проекті статей щодо відповідальності держави за міжнародно-протиправні діяння, ухваленому Комісією міжнародного права ООН, міститься тлумачення міжнародно-правового правопорушення. У ст. 1 зазначено, що «будь-яке протиправне діяння держави тягне за собою міжнародну відповідальність цієї держави». Відповідно до ст. 2, міжнародно-протиправне діяння має місце, коли: а) поведінка, що є дією чи бездіяльністю, приписується державі за міжнародним правом; б) ця поведінка є порушенням міжнародного зобов'язання держави. Згідно зі ст. 3 Проекту, діяння держави може бути

кваліфіковане як міжнародно-протиправне лише на підставі міжнародного права. На таку кваліфікацію не може вплинути кваліфікація цього ж діяння як правомірного згідно з внутрішньодержавним правом» [3]. Тому ми повинні звернути увагу на розуміння міжнародно-правового правопорушення Комісією ООН, на мою думку, воно повинно стати одним із найбільш фундаментальних у тлумаченні цього терміна. Крім того, необхідно виділити чинники, які є важливими для притягнення до міжнародно-правової відповідальності: 1) повинно бути міжнародно-правове зобов'язання між двома державами; 2) повинна бути дія чи бездіяльність, які порушують це зобов'язання і які приписуються відповідальній державі; 3) наслідком цієї дії є втрата чи збитки [3].

Вважаємо за потрібне спочатку підкреслити, що тенденції набуває дискусія щодо ефективності існування такого органу, як Рада Безпеки ООН. До її складу входить 5 членів: Китайська Народна Республіка, Франція, Росія, Велика Британія, Сполучені Штати Америки. Основною особливістю проблеми є те, що винесення рішення Ради про вчинення державою агресії є безперечною підставою для притягнення до міжнародно-правової відповідальності, і прогалина полягає в тому, що ці держави можуть заблокувати рішення стосовно себе або стосовно питань у разі зачіпання їхніх інтересів. Таке право «вето» може призводити до негативних наслідків і загрожувати миру та безпеці, обов'язок підтримання яких, у свою чергу, взяла на себе ООН. Згідно з п. 2–3 ст. 27 Статуту ООН, рішення Ради Безпеки ООН із непроцедурних питань вважаються прийнятими, коли за них подані голоси дев'яти членів Ради з п'ятнадцяти, зокрема й голоси, що збігаються, усіх постійних членів Ради [6].

Щодо цього питання І.В. Касинюк сформував влучне зауваження, що переважна більшість держав вважають право вето «недемократичним анахронізмом» і, як наслідок, лунають обвинувачення стосовно того, що Рада Безпеки ООН є «ефективною лише для захисту прав та інтересів її постійних членів». Держави-члени ООН не відчують своєї причетності до ухвалення рішень, тому що більшість засідань відбувається, так би мовити, «за

зачиненими дверима» та найчастіше інформацію стосовно їх результатів держави отримують вже постфактум [7, с. 145]. На нашу думку, це справді важлива прогалина в інституті міжнародно-правової відповідальності, і якщо в майбутньому не звертати на неї уваги, зауваження від країн, які сподіваються на справедливий захист ООН, лунатимуть усе частіше.

Проблема відповідальності в міжнародному праві безпосередньо пов'язана з функціонуванням міжнародного права, зміцненням міжнародного миру і правопорядку. Це один із найдавніших інститутів міжнародного права, однак, незважаючи на його постійне застосування й удосконалювання, правові норми цього інституту не кодифіковані, і тому він ґрунтується, зазвичай, на застосуванні звичаєвих норм, що склалися на базі прецедентів і судових рішень [4, с. 349].

У підсумку варто зазначити, що механізм міжнародно-правової відповідальності дійсно повинен бути вдосконалим, адже відповідальність суб'єктів міжнародного права виступає як визначений інструмент правового регулювання міжнародних відносин і стимулює функціонування міжнародного права. Проаналізувавши різноманітні праці та цікаві ідеї науковців, можна справді помітити недостатність регулювання цього питання і, як наслідок, невіршені питання щодо порушення миру і безпеки міжнародної спільноти.

Зрозуміло, що норми, які стосуються відповідальності держав, охоплюють не одну яку-небудь галузь міжнародного права, а всю сукупність міжнародно-правових відносин, і щоб створити можливість мінімізації ухилен держав від відповідальності, необхідно вдосконалювати їх застосування. Можна сказати, що, беззаперечно, такі норми сприяють здійсненню всіх інших норм міжнародного права і є загальновідомою гарантією їх дотримання, навіть більше, водночас зміцнюють авторитет міжнародної правової системи. Тому основна ідея, яка стимулює зміни, полягає в тому, що заперечення міжнародно-правової відповідальності держави рівносильне руйнуванню міжнародного права, що створює актуальну тему для міжнародно-правових дискусій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тимченко Л.Д. Міжнародне право : [підручник] / Л.Д. Тимченко, В.П. Кононенко. – К. : Знання, 2012. – 631 с.
2. Міжнародне право : [навчальний посібник] / за загальною редакцією М.В. Буроменського. – Київ : Юрінком-Інтер, 2006.
3. Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts : Titles and texts of the draft articles II United Nations General Assembly. – A/CN.4/L.602/Rev.I 26 July 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf.
4. Пронюк Н.В. Сучасне міжнародне право : [навчальний посібник] / Н.В. Пронюк. – 2-е вид., змін. та допов. – К. : КНТ, 2010.
5. Василенко В.А. Відповідальність і санкції у сучасному міжнародному праві / В.А. Василенко // Антологія української юридичної думки. – К., 2005. – Т. 10 : Юридична наука незалежної України. – С. 887–892.
6. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26 липня 1945 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
7. Касинюк І.В. Колізії правового регулювання міжнародної відповідальності держав за вчинення акту агресії / І.В. Касинюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015.